

spejlede jo den Myndighed blandet med Mildhed, den Renhed og Klarhed, som formede hans Livsværk og paatrykte det sit Adelsmærke.

Hugo Matthiessen.

Ved studiet af de fem okkupationsaars historie er det modstandsbevægelsens opstaaen og vækst, der frembyder og fremdeles vil frembyde de største vanskeligheder. Mens der er fast bund under fædderne, hvor det drejer sig om en indtrængen i den officielle danske politik eller i tyskernes leben, skrider grunden, naar det drejer sig om modstandsbevægelsens forhold. Aarsagen ligger lige for. Mens historikeren i de to første tilfælde kan gaa om bord i et næsten udtømmeligt forraad af dokumentarisk materiale og æde sig den traditionelle forstoppelse til, der følger med studiet af al moderne historie, staar han ved studiet af modstandsbevægelsen overfor et æggende slør, bag hvilket han aner omridsene af det mægtige og fascinerende drama, der udspiller sig derinde i dunkelheden. Ikke mindst gælder dette, hvor det drejer sig om studiet af den tidlige modstandsbevægelse, skabt som denne blev af tallose, ofte helt usynlige kim, der fra mangfoldige sider famlede sig deres usporlige vej frem mod det store fællesliv. Om nogen sinde staar vi her overfor en barsel i dølgsmal, og de var kun faa, der stod faddere.

Det er derfor ogsaa kun naturligt, at mens der allerede nu foreligger udmærkede samlede skildringer af de sider af tidens historie, hvorom kilderne paa normal vis taler til historikeren, saa foreligger en saadan samlet skildring ikke om modstandsbevægelsen, og de bredere eller spinklere søgelys, der fra forskellig side er kastet ind over scenens halvllys, er oftest ensidigt rettet mod bestemte maal, undertiden dirigeret af ønsket om at skabe den mest flatterende belysning, men ingen af dem formaar at omfatte det hele rum, at klarlægge hele dramaet, saaledes som det er historikerens evigt uopnaaelige maal. Man kan ikke undre sig herover. Historikerens raastof, det nedfældede dokumentmateriale, mangler her næsten totalt, eller det foreligger i bedste fald kun pletvis.

Problemet er ikke specielt dansk. Det er fælles for alle de okkuperede lande, og i alle tilfælde i en række af dem er den naturlige opgave nu taget op saa vidt muligt at fremskaffe et primært eller sekundært kildestof, der før eller senere kan muliggøre en rimelig objektiv redegørelse for de modstandsbevægelser, der spillede en saa afgørende rolle i tidens historie. Opgaven er

overalt ganske enkel: 1) At finde frem til og indsamle det sparsomme kildestof, der maatte have undgaaet tilintetgørelse i lande, hvor mundtlige aftaler selv i spørgsmaal af allerstørste betydning og rækkevidde i vid udstrækning traadte i stedet for kompromitterende dokumenter, hvor nødvendige dokumenter blev hurtigt tilintetgjorte, og hvor derfor den normale historiske aflejningsproces var ophørt. 2) I videst muligt omfang at supplere dette materiale med beretninger fra de mænd, der — ofte ukendte for offentligheden — har båret arbejdets byrder paa deres skuldre og saaledes i væsentlig grad har grebet ind i deres lands skæbne. I det omfang, hvori det lykkes at løse denne opgave, imødegaaes mytedannelse og historieforvanskning.

Her i Danmark har et saadant arbejde staaet paa siden sommeren 1947, og arbejdets hovedresultater foreligger nu. Der er til rigsarkivet indsamlet ialt 25 arkiver, der laa paa private hænder, samt udarbejdet ca. 80 beretninger fra folk, der paa førende maade har taget del i modstandsarbejdet. Arkivernes indhold er meget forskelligartet. Der findes breve, telegrammer, instruktioner, cirkulæreskrivelser, rapporter fra grupperne, sabotageplaner etc. I en lang række tilfælde findes samlede korrespondancer, der strækker sig over flere aar, i andre tilfælde er det kun enkelte breve, der er bevarede. For telegrammernes vedkommende drejer det sig saa godt som udelukkende om telegramkorrespondance, udvekslet mellem S.O.E. («Special Forces») hovedkvarter i London og organisationens officerer i marken, mens der hvad brevene angaar er tale om korrespondancer dels i Danmark, dels mellem Danmark og Sverige, dels i Sverige og endelig dansk-engelske, svensk-engelske, svensk-russiske, svensk-amerikanske etc. Saavel for breves som for telegrammers vedkommende gælder det, at de dels foreligger i koncept, ofte blyantsskrevet, dels i maskinskrevet form og endelig for en stor dels vedkommende i fotograferet form, saa enten den oprindelige filmsrulle eller et daarligt oprindeligt aftryk eksisterer. I en lang række tilfælde har det været nødvendigt at foretage en ny fotografering.

I langt de fleste tilfælde fandtes arkivalierne ikke i noget ordnet eller bare samlet arkiv. Almindeligvis maatte de findes frem imellem mængder af andet privat materiale, og opbevaringen viste sig oftest at være meget lidt hensigtsmæssig. I visse tilfælde var arkivalier allerede ved deres fremdragning delvis ødelagt af fugt, eller nær ødelæggelse.

Arkiverne varierer naturligvis overordentlig meget i omfang. Der er tale om arkiver af særdeles anselig størrelse, og der er smaa, men væsentlige arkiver, der fremtræder med de rudimenter,

det lykkedes at redde gennem en ond tid, og hvor gulnede, jordslaaede lapper papir vidner om de forhold, under hvilke afgørende dokumenter dengang opbevaredes, naar opbevaring af en eller anden grund var tvingende nødvendig. Udover de indsamlede 25 arkiver er der konstateret eksistensen af endnu 5 arkiver, hvor aflevering endnu ikke har fundet sted, men hvor en saadan er lovet af de paagældende arkivejere paa et senere tidspunkt.

I een henseende er indsamlingens resultat overraskende: Den relativt store mængde dokumentmateriale, der glædeligvis er reddet gennem besættelsestidens skærsild. Forklaringen er dels den, at den danske modstandsbevægelse i besættelsestidens sidste tid blev saa gennemorganiseret, at arkiver i flere tilfælde simpelthen blev en nødvendighed for arbejdets skyld — risiko eller ikke risiko —, dels den mulighed, der i Sverige har været for at anlægge arkiver, der gennem den førte korrespondance med Danmark og paa anden maade paa udmærket vis belyser arbejdet i marken. Kildematerialet er naturligvis sparsomt for aarene 1940—41—42, men fra foråret 1943 flyder det rigeligere, indtil det i 1944 og 1945 antager et ikke ubetydeligt omfang. Som følge heraf er der i særlig grad lagt vægt paa at fremskaffe beretninger til belysning af de tidlige faser.

Direkte tilgængeligt er kildematerialet ikke. I breve, telegrammer, instrukser etc. vrimler det med kodenavne og ikke altid umiddelbart tilgængelige hentydninger til forhold og personer. I en ikke altfor fjern fremtid vilde dette have medført, at materialet vilde blive mere eller mindre værdiløst. Det har derfor under arbejdet vist sig nødvendigt, at der blev udarbejdet et kodekartotek, ved hvis hjælp en fremtidig historiker uden større vanskelighed skulde være i stand til at tilegne sig den særlige terminologi i de forskellige arkiver.

Det indsamlede materiale, der nu — baandlagt for en periode af 25 aar — beror i rigsarkivet, maaler sig vel ikke i mængde med de bjerge af kildemateriale, som en nutidshistoriker normalt kan øse af. Heller ikke omfatter det vel alt, hvad det maatte kunne tjene til belysning af modstandsarbejdet. Ved et saadant arbejde lader det sig selvsagt ikke gøre at skrabe bunden ren. Men materialet indeholder, hvad det ved en systematisk eftersøgning har været muligt at finde frem til, og der er for mig, der har samlet det og haft lejlighed til at gennemgaa det, ikke tvivl om, at det til sin tid vil kunne danne en solid basis for en skildring af den danske modstandsbevægelse. Skildringen vil næppe blive uden omvurderinger paa adskillige væsentlige punkter.

Naar arbejdet overhovedet har kunnet gennemføres, skyldes

det den støtte, arbejdet har nydt fra forskellige sider. Først maa her nævnes den økonomiske støtte fra Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske stiftelse og fra overretssagfører L. Zeuthens mindelegat. De to fonds formand, professor Aage Friis har lige fra arbejdets begyndelse vist det den mest ubetingede interesse og forstaaelse og har herved banet vejen for opgavens løsning. Ogsaa fra arkivvæsenets side er der ydet al mulig hjælp til arbejdets fremme, dels ved økonomisk støtte, dels gennem den hjælp, der er ydet arbejdet af rigsarkivets fotografiske afdeling. Saavel rigsarkivar Axel Linvald som landsarkivar Bagge har fra arbejdets begyndelse ydet virksom bistand med raad og daad. Væsentlig hjælp har arbejdet ogsaa modtaget fra »War Office«, og sidst men ikke mindst bør der ved arbejdets afslutning lyde en tak til de mange, der har stillet deres arkiver til raadighed eller som har ofret tid og kræfter ved udarbejdelsen af beretningerne. Uden deres uselviske forstaaelse af arbejdets historiske betydning vilde dette selvsagt ikke have været muligt.

Jørgen Hæstrup.

1947 udkom Troels G. Jørgensen: *18 Aar af Højesterets Historie* (261 s.). Bogen omhandler rettens virksomhed og dens personale 1925—44, den periode, i hvilken forf. var dommer og (fra 1936) præsident i retten. Den danner en art fortsættelse af dr. Jørgensens tidligere arbejder om højesterets historie, men får ganske naturligt en særlig farve af forf.s deltagelse i de begivenheder, han skildrer, og har på sine steder memoirekarakter. Fremstillingen er på grund af sin strengt kronologiske disposition ikke særlig overskuelig og undertiden temmelig tung, men idetmindste for ikke-jurister meget lærerig. Hist og her glimter et sarkastisk lune.

Den behandlede periode er betydningsfuld for dansk retspleje i almindelighed og medførte væsentlige ændringer i højesterets arbejdsmåde. Få år forinden var retsplejeloven trådt i kraft, det stående retsplejeudvalg havde begyndt sin rådgivende virksomhed, anke- og kæremålsudvalget var indrettet, og rigsadvokaturen havde overtaget aktoraterne. I 30'erne fulgte en række reformer, der skulde tjene til at »demokratisere« retsplejen. 1932 fik landsretternes sagførere adgang til at møde for højesteret i egne sager, 1937 afløstes rettens kollektivt affattede præmisser til domme og kendelser af individuelle begrundelser, og stemmetallene i dommerkollegiet blev offentliggjort, fra samme år var højesteret som følge af indførelsen af domsmandsinstitutionen — som forf. nærer mistillid til — afskåret fra i straffesager at bedømme